

På sporet etter Anna Colbjørnsdatter og Jonas Ramus

-eiere av Østensjø gård på 1600 og 1700-tallet

Leif-Dan Birkemoe

I gravkjelleren på Norderhov kirke står det to kister som det i 300 år har vært knyttet særlig interesse til, ikke bare på Ringerike, men også på landsbasis. De gravlagte hadde i sin tid også vært eiere av Østensjø gård. I 2002 ble det gjennomført en antropologisk-vitenskapelig undersøkelse ledet av Per Holck, professor i anatomi, av de to mumifiserte skikkelsene for om mulig å bestemme identiteten. Ved 300 års markeringen av slaget ved Norderhov kirke i 2016 ble det åpnet en utstilling på Ringerike museum.

«Anna ber om å få sende sin tjenestepike er ærend» er teksten til et maleri i «Svenskestua» der Anna ber oberst Löwen om tjenestepiken Kathrine kunne få gå og hente eddik til maten. Egentlig hensikt var å varsle de norske styrker. Historien er trukket i tvil.

Besøk på slutten av 1940-tallet

Helt frem til begynnelsen av 1950-tallet var kistene utstyrt med glasslokk og offentlig tilgjengelig. Fra et besøk med mine foreldre på slutten av 1940-tallet, som 10-11 åring, kan jeg godt huske det som ble sagt å være de mumifiserte skikkelsene til sokneprest Jonas Ramus (1649-

1718) og hans hustru Anna Colbjørnsdatter (ca. 1665-1736) der de lå med brunt lerretsaktig ansikt og foldede hender. Trangt var det å komme ned trappen under kirkegulvet der en lampe lyste opp gravkammeret. Litt skummelt, men samtidig spennende og uvanlig at to flere hundre år gamle mennesker kunne beskues.

Anna Colbjørnsdatter (ca. 1665-1736), portrettmaleri fra 1701, malt da hun var 34 år, viser en vakker og mørkhåret kvinne med regelmessige trekk og med et blikk som synes å granske tilskueren. Håret er høyt satt opp etter barokkens mote. Og hun bærer et perlekjede over en utringet kjole. (Bildetekst fra utstillingen).

Spesielt Anna Colbjørnsdatter er i tradisjonen nevnt som «heltinne» fra en tid da Sverige var fienden under Den store nordiske krig 1709-1720. At hun og hennes slekt hadde vært eiere av Østensjø gård skulle det gå mange år før jeg ble kjent med.

Slaget på Norderhov i 1716

Begge personene har blitt mye omtalt i det rike tradisjonsstoffet som knytter seg til slaget som fant sted natten til 29. mars 1716 under Karl XII's felttog mot Christiania og Akershus festning da en avdeling svenske soldater slo leir rundt Norderhov prestegård i forbindelse med et forsøk på å angripe Gjellebekk skanse.

I forbindelse med 300 års markeringen for slaget på Norderhov prestegård ble det på Ringerike museum i 2016 åpnet en egen utstilling om Karl XII's felttog. Heftet *Slaget på Norderhov 1716 – Anna Colbjørnsdatter og Jonas Ramus*, ble utgitt med omtale av felttoget og hendelsene på Norderhov spesielt. Om det virkelig er Jonas Ramus og Anna Colbjørnsdatter som ligger i gravkammeret har det gjennom mange år vært spekulert på, ikke minst som føl-

ge av skiftende eierskap til kirken og hvem som ble satt inn i kirkekrypten for senere å bli gravlagt ute på kirkegården. I 2002 ble det iverksatt en antropologisk-vitenskapelig undersøkelse av de to skikkelsene for om mulig å fremskaffe sikker identitet, ledet av Per Holck, professor i anatomi, som også er heftets forfatter. Ved 300 års markeringen for slaget på Norderhov ble undersøkelsen av identiteten igjen tatt frem.

Heltinnen

Selve hendelsen som gjorde Anna Colbjørnsdatter kjent for ettertiden kan kort oppsummeres slik da svenskene slo leir for natten på Norderhov prestegård og faren for nedbrenning av husene var en stor trussel:

Den 50-årige Anna Colbjørnsdatter tok saken i sin egen hånd. Svenskene ble tatt vel imot. Fikk de mat og drikke i overflod, ville de kanskje skåne det gjestfrie hus. I den krisesituasjon som hun befant seg i, var det ingen annen fornuftig løsning. All slags mat ble laget og øl og brennevin hentet frem. Inne i prestegårdens storstue, som siden er blitt kalt «Svenskestua», ble det dekket et herlig bord for offiserene. Gode og mette kunne de trette dragonene legge seg til å sove. Men utpå natten stormet en norsk hær-

Jonas Ramus (1649-1718), portrettmaleri fra 1701.

Rommet er kalt «Svensk-estua». Det var her Anna Colbjørnsdatter serverte de svenske offiserene. Fikk de mat og drikke i overflod, ville de kanskje skåne det gjestfrie hus.

avdeling overraskende inn på prestegården. Striden raste frem til daggry. Da var slaget tapt for svenskene. Karl XIIIs første forsøk på å falle Gjellebekk skanse i ryggen var totalt mislykket.

Fra Green til Ramus

Jonas Ramus kom fra en presteslekt med slektsnavnet Green. Prester den gang kunne gjerne latinisere sine navn, og slik ble det at «gren» ble oversatt til det latinske «ramus». Det var Daniel, far til Jonas, som tok i bruk den latinske varianten. Det passet jo bra at presteyrket i familien fortsatte. Kort før sin teologiske eksamen i København ble Jonas beskikket til kapellan hos sognepresten i Sørum på Romerike, den 18. november 1681. Sogneprest Colbjørn Torstenssøn var født på gården Arneberg i Hof i Solør i 1628, hvor hans far var lensmann. Colbjørn, heter det, trivdes med å bruke musklene når det trengtes. Han likte dessuten å eie jord og nøyde seg ikke med den avkastning som prestegården ga, men la under seg flere gårdsbruk, som ga han ekstrainntekt. Også hans brødre hadde solid økonomi, de drev som trelasthandlere og sagbrukseiere i Christiania.

Forfatterskap til Jonas Ramus

Kort etter ansettelsen som kapellan i Sørum giftet Jonas Ramus seg 32 år gammel med husets unge frøken, Anna Colbjørnsdatter Arneberg. Bryllupet sto den 8. februar 1682. Hun kan da neppe ha vært mer enn 15 år gammel, for alle

hennes fem barn ble født før hun fylte 20 år. Vi kjenner lite til detaljer omkring dette ekteskapet, men de to har åpenbart vært svært forskjellige, ikke bare i alder, men også menneskelig sett. Hun jordnær, han opptatt av boklige sysler. Han utga religiøse skrifter, der særlig ett skrift må ha blitt særlig populært og utkom i bortimot 20 opplag, både i Norge og Sverige, sist i 1888. «Hans historiske forfatterskap var omfattende, selv om han nok ble kritisert av fagfolkene i København for flere av sine bøker. Men Jonas Ramus var en lærd mann. I 1698 hadde han tatt magistergraden ved universitetet i København. Først etter hans død utkom «Norriges Kongers Historie» (utg.1719) som førte kongerekken frem til unionstiden, og i 1735 utkom «Norriges Beskrivelse». Tross kritikken må vi i dag huske at Jonas Ramus var den eneste i Norge som på den tid søkte å anskueliggjøre landets eldre kulturhistorie, fremme nasjonalfølelsen og å fremstille norgeshistorien fra begynnelsen og til sin egen samtid», forteller Per Holck.

Jonas Ramus hadde lenge vært sykkelig, uten at vi med sikkerhet vet hva årsaken var – noen kilder antyder at han led av revmatisme - og det nevnes at han under trefningen på prestegården var sengeliggende. Om det er riktig, har han i det minste vært i stand til samtidig å føre kirkeboken – selv for søndagen 29. mars 1716. Tradisjonen sier imidlertid at han skrekkslagen søkte tilflukt i kjelleren mens dette sto på, slik

Norsk dragon i rød uniform, ustilt på museet.

som den danske dikteren Adam Oehlenschläger (1779-1850) nevner i diktsyklusen «Norgesreisen» etter et besøk på Ringerike i 1833:

*«Han frygtsom var, i sin geistlige Stand
Men hun var Mand
Og dyktig Qvinde forresten*

*...«Da Svensken kom, han i Kjældren Krøb;
Men Blodet løb
Med Kraft i det qvindlige Hierte...»*

Uansett må hendelsen ha gått sterkt inn på ham og gitt ham sjokk som han vel aldri kom over. Alt året etter tok han avskjed som sogneprest og han døde i 1718, 68 år gammel. I en tingprotokoll i Riksarkivet får vi vite at han hadde dårlig «Førlighet og Ihukommelse» i ett års tid før sin død.

Jordnær, sterk og samlende

Mens Jonas Ramus tilsynelatende var mest opptatt av bøkene i sitt studerkammer, får vi inntrykk av fru Anna som en jordnær, sterk og samlende personlighet som holdt husets økonomi i

sine tøyler. «Hennes portrett fra 1701 i Norderhov kirke – malt da hun var ca. 34 år gammel – viser en vakker, mørkhåret kvinne i moden alder, med regelmessige, nesten «moderne» trekk og et blick som synes å granske tilskueren. Håret er høyt oppsatt etter barokkens mote. Hun har et perlekjede over en utringet kjole og holder en blomstervast i sin slanke hånd».

Østensjø gård i nær 70 år

Ekteparet hadde som nevnt fem barn. Moren overlevde dem alle. Mye er fortalt om barna, men vi skal her nøye oss med å nevne Daniel (1684-1727). Moren satt i uskiftet bo etter ektemannen som døde i 1718 og solgte Østensjø gård til sin bror Jacob Colbjørnsen. Alt to år senere i 1720 solgte Jacob Colbjørnsen gården til Annas sønn Daniel. Ved hans død i 1727 ble gården ved arv overført til moren, som igjen solgte den til brukeren Hågen Jenssøn i 1730. Da hadde Arnebergslekten eid Østensjø gård i nær 70 år (1663-1730).

Formuende dame

Anna ble en formuende dame på sine eldre

Svenske karolinere i blå og gul uniform, utstilt på museet.

På nordveggen i våpenhuset i Norderhov kirke henger det en gravplate til minne om Ramus-slekten.

I prestegårdens hage står et gedigent monument over Anna Colbjørnsdatter 1716, etter slaget på Norderhov.

dager. Hun eide alle sognets fire kirker: Norderhov, Haug, Lunner og Vikar, som Daniel hadde kjøpt på auksjon ved kong Frederik IVs salg av det norske kirkegodset i 1722. En rekke gårder eide hun også, bl.a. Gudsgården, hvor hun kom til å bo som gammel presteenke. Det fortelles at hun lånte ut penger til bygdens bønder, men brukte også penger til veldedige formål. «Hospitalet udi Christiania», dvs. Oslo hospital i Gamlebyen, som jo tilhørte Aker, altså i samme herred som Østensjø gård, fikk 300 riksdaler til de fattige ved hospitalet, ifølge hennes testamente.

Hovedarving ble datterdatteren, Anna Larsdatter, som på 19-årsdagen arvet 20 – 30 tusen riksdaler, dvs. et tosifret millionbeløp i vår tids penger.

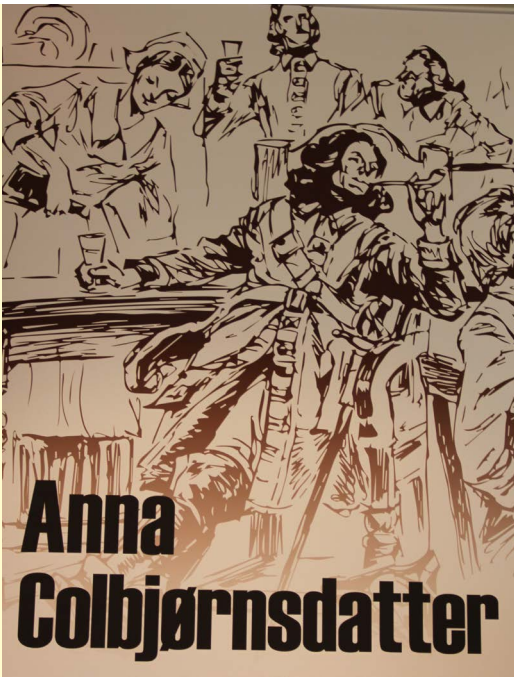
Antropologisk-vitenskapelig undersøkelse

I 1881-82 ble 10-12 kister flyttet. To kister lot man imidlertid bli stående igjen: det man mente var kistene etter presten Jonas Ramus og

Anna Colbjørnsdatter, som hadde en spesiell plass i Ringeriksbefolkningens bevissthet og historiefølelse. Rapporten fra undersøkelsene av de to mumifiserte skikkelsene er meget omfattende og forteller en del om helsetilstanden på dødstidspunktet, men også litt om deres plager i livet.

Glasslokkene ble fjernet først i 1956 og erstattet med vanlige lokk av tre, i samme stil og farge som kistene ellers.

I 1986 ble de to kistene under Norderhov kirke åpnet for en undersøkelse av skikkelsenes tenner og røntgenopptak ble gjort. Undersøkelsene viste at Anna Colbjørnsdatter må ha vært nærmest tannløs da hun døde, men Jonas Ramus har hatt sterkt slitte og kariøse tenner. Begge to må ha hatt betydelige og langvarige problemer med tannhelsen. Muligens kan det skyldes at overklassen fra slutten av 1600-tallet begynte å innføre sukker til Norge, og på den måten kom til å få dårligere tenner enn allmuebefolkningen

Romaner om Anna Colbjørnsdatter

Forfatter og lektor Berit Sagen Ramsfjell (født 1927) har skrevet to romaner om Anna Colbjørnsdatter. Fru Anna Ramus i 1988 og Stengt inne i 1990. Her får vi et møte med den levende fru Anna Ramus. I Skrift. no har hun skrevet følgende om bøkene: "Fru Anna Ramus" og "Stengt sinn", har som tidsramme den store nordiske krig. Men det er de menneskelige konfliktene som står i sentrum. Et tredje hovedmotiv som går igjen i alle romanene mine, er spørsmålet om hva kjærlighet er. Særlig gjelder det Anna Ramus-bøkene, der det er "den prøvede kjærlighet" som står i sentrum.

<<<Svenskene fikk rikelig med mat og drikke under oppholdet på prestegården 29. mars 1716.

Plakat fra utstillingen på Ringerike museum.

mange ganger.

Rimelig sannsynlighet

Ingen av dem har vært balsamert, men naturlig tørket i insektfrie omgivelser.

En absolutt sikker identifisering kunne man ha fått ved hjelp av DNA-analyse. Men Anna Colbjørnsdatters materielle linje opphører ved midten av 1900-tallet etter 8 generasjoner. Likevel er det så mange trekk ved de to i gravkjelleren at man med rimelig sannsynlighet kan si at det er levningene etter Jonas Ramus og Anna Colbjørnsdatter. Sammenligninger med portrettmaleriene fra 1701, som er meget nøyaktig utført, er også funnet å stemme overens. Begynnende øyetumor er et sterkt bevis på at bildet ikke er kunstfeil på maleriet. Anna Colbjørnsdatters portrett ble laget 35 år før hun døde. Ved direkte måling av ansiktsproporsjonene, både på maleriet og liket er det i noen grad overensstemmelse.

Helt sikker kan man derfor ikke være.

Kisten merket «Anna Colbjørnsdatter»

I heftet Slaget på Norderhov i 1716 Anna Colbjørnsdatter og Jonas Ramus av Per Holck finner vi en beskrivelse av påkledningen til lege-

met Anna Colbjørnsdatter:

«Legemet var iført et gulhvitt likskrud av et forholdsvis kraftig bomullsstoff med border. Det dekket bena og kroppen opp til halsen som et slags teppe, men var åpent på undersiden. I halsregionen var det formet som en krave som var lukket baktil. Likeledes var ermene åpne og mansjettene heftet sammen med nåler. Dette likskrudet var sydd med moderne maskinsøm og har åpenbart blitt anbragt i forbindelse med restaureringsarbeidene i 1950-årene, samtidig som kistenes glasslokk ble fjernet. Man unngikk å løsne nålene som holdt skrudet sammen. Legemet lå på et teppe av omtrent samme slags stoff, men sydd sammen av et par mindre biter.

Bibelen Anna Colbjørnsdatter kjøpte i 1711. Trykt i 1632.

Det var lagt over et lag stenull, som altså dannet underlaget og bunnen i kistefyllen.

Under likskrudet var kroppen bar, uten noen slags påkledning. Huden var pergamentaktig og stiv og dekket legemet fullstendig. Ikke noe sted var skjelettet synlig. Enkelte steder var det avtrykk av det opprinnelige liksvøpet som synes å ha dekket legemet helt, også under føttene, men ikke ansiktet. Huden var ellers uten tegn til angrep eller postmortal behandling av noe slag, og man kan derfor med sikkerhet benekte at vedkommende har blitt balsamert, også fordi dette ikke har vært kjent som gravskikk i Norge. Tilstanden skyldes i stedet en naturlig tør-

kingsprosess hvor legemet har ligget luftig og kjølig, trolig har vedkommende blitt bragt ned i gravkammeret kort tid etter døden. Det var ingen smykker eller andre gjenstander til stede på liket».

Det var en kongelig forordning for hvordan påkledning de døde skulle ha i kisten, iflg. en historiker. Beskrivelsen bekreftet riktig påkledning.

Det var disse levningene jeg fikk se på det litt skumle besøket i krypten for rundt 70 år siden. Intet kjente jeg den gang til om ekteparets forbindelse til Østensjø gård.

Utsnitt av kart over Østlandet 1716 i museets samling.

Kilder fra Ringerike museum:

- Trefninger på Hadeland og Ringerike under Den store nordiske krig 1709-1720 av Richard Richardsen. Udatert hefte fra Ringerike museum.
- Slaget på Norderhov i 1716. Anna Colbjørnsdatter og Jonas Ramus. Særtrykk fra Heftet Ringerike 2003. Forfatter: Per Holck.
- Heftet Ringerike 2016: Tre lokale krigshelter fra 1716 av Gudmund Bakke, side 8, Oppsnaippede svenske breve – fra soldater på norsk jord i 1716 av Sten Høyendahl, side 34, og «Låten svenskadn let då dei kom te Norderhov» av Olav Norheim, side 68.
- Heftet Ringerike 2017: Er det Anna som ligger i krypten? Av Frank Tverran, side 22.
- Besøk på Ringerike museum 13. juli 2016 ved 300-års markeringen for slaget på Norderhov prestegård 29. mars 1716 under Karl XII's felttog mot Christiania og Akershus festning.
- Se også om Østensjø gårds historie på ØVVs hjemmesider: ostensjovannet.no.
- Rundt vannet nr. 14, side 28: «Karl XII's hule» og eierne av Østensjø gård. Fra felttoget til Karl XII i mars 1716 og noen lokalhistoriske betraktninger av Leif-Dan Birkemoe.